

de mos

Jaargang 24
Januari 2008

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

1

NIDI

inhoud

- 1 Partnerkeuze van allochtonen
- 2 DemoData
- 3 DemoData
- 4 Wereld tot 2050 steeds grijzer
- 6 DemoData
- 7 Reconstructie oorlogsterfte
- 7 DemoData

Foto: Wim de Jonge

Partnerkeuze van allochtonen

MILA VAN HUIS

Tot nu toe werd ervan uitgegaan dat een groot deel van de Turken en Marokkanen hun partner uit het land van herkomst haalde. Het aantal migratiehuwelijken is de laatste jaren echter sterk gedaald. De meeste Turken en Marokkanen in Nederland kiezen nog wel een partner uit de eigen herkomstgroep, maar slechts een deel van hen komt over uit het land van herkomst. Huwelijken met een autochtoon komen bij Turken en Marokkanen weinig voor in tegenstelling tot bij Surinamers en Antillianen/Arubanen. Bijna de helft van de Antilliaanse/Arubaanse vrouwen heeft een autochtone huwelijkspartner.

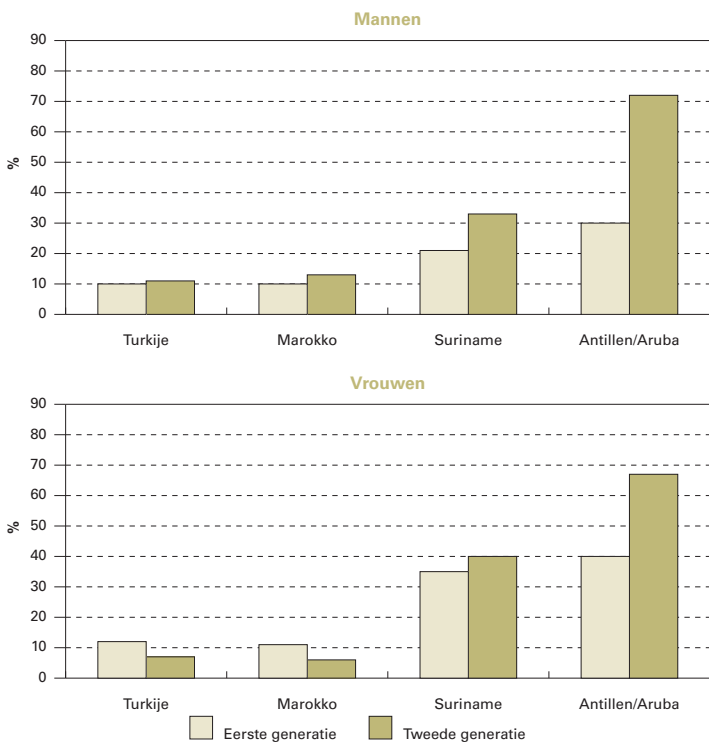
Als een maatstaf voor integratie van allochtonen wordt vaak het aandeel gemengde huwelijken (met een autochtone partner) gebruikt. Ook het aandeel migratiehuwelijken van allochtonen zegt iets over de mate van integratie. Het Centraal Bureau voor de Statistiek onderzocht het aandeel gemengde en migratiehuwelijken en de partnerkeuze van allochtonen (zie kader op pag. 4). Nagegaan werd hoe vaak allochtonen kiezen voor een huwelijkspartner van dezelfde herkomst, en hoe vaak ze een gemengd huwelijk (met een autochtone partner) aangaan. Onderscheid werd gemaakt naar geslacht en generatie voor de vier grote niet-westerse herkomstgroepen (Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba). Ook werd onderzocht hoe deze huwelijkspatronen zich in de loop der tijd hebben ontwikkeld, of er nu vaker gemengd wordt gehuwd dan in eerdere jaren, en of het aantal migratiehuwelijken daalt.

Partnerkeuze van allochtonen

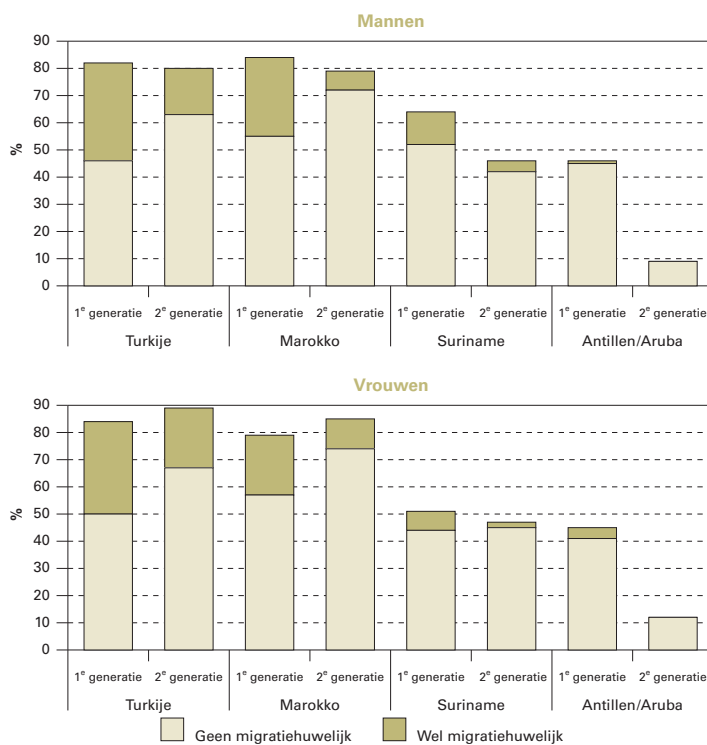
In 2006 trouwden in totaal ruim 26.000 allochtonen, van wie ongeveer 9.000 afkomstig waren uit Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba. Turken en Marokkanen vormden de grootste groepen met elk rond de 3.000 huwenden.

Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen trouwen over het algemeen met iemand van dezelfde herkomstgroep. Slechts tien procent van de huwenden van Turkse of Marokkaanse herkomst trouwt met een autochtoon. Bij de meeste huwelijken behoren de partners dus tot dezelfde herkomstgroep. Een deel van deze hu-

Figuur 1. Percentage gemengde huwelijken van allochtonen naar herkomstgroep en geslacht, 2006

Figuur 2. Percentage huwelijken van gelijke herkomst naar herkomstgroep en geslacht, 2006

demodata

De laatste tijd krijgt COPD extra aandacht. COPD, oftewel 'chronic obstructive pulmonary disease', tast de longblaasjes onherstelbaar aan en is levensbedreigend. Het vervangt de voorheen gangbare begrippen als chronische bronchitis en longemphyseem. Belangrijkste oorzaak is het roken. De wereldgezondheidsorganisatie WHO schat het aantal patiënten wereldwijd op 210 miljoen. In 2005 overleden meer dan drie miljoen mensen aan COPD, bijna 90 procent in de armere landen. De sterfte ten gevolge van de ziekte zal de komende tien jaar met 30 procent toenemen tenzij vooral het roken drastisch wordt aangepakt (WHO).

welijken betreft migratiehuwelijken. Ongeveer een kwart van de Turkse huwende mannen en vrouwen en van de Marokkaanse huwende mannen haalt hun partner uit het buitenland. Voor Marokkaanse vrouwen is dat ongeveer 17 procent (zie de tabel).

Onder Surinamers en Antillianen/Arubanen wordt veel meer gemengd gehuwd. Bijna de helft van de Antillianen/Arubanen die in 2006 trouwde, deed dit met een autochtone partner. Ongeveer een derde trouwde met iemand uit dezelfde herkomstgroep. Migratiehuwelijken komen onder Antillianen/Arubanen nauwelijks voor. Wat gemengde huwelijken betreft liggen de cijfers voor Surinamers iets lager dan voor Antillianen/Arubanen, 25 procent voor de mannen en 37 procent voor de vrouwen. Verder trouwen relatief veel Antillianen/Arubanen en Surinamers met iemand uit een andere herkomstgroep.

Verschillen in generaties

Het aandeel gemengde huwelijken wordt in veel onderzoeken gebruikt als een indicator voor de mate van integratie. In het CBS-onderzoek werd nagegaan in hoeverre de tweede generatie meer gemengd huwt dan de eerste generatie en of de tweede generatie in mindere mate de partner uit het land van herkomst haalt dan de eerste.

Zoals blijkt uit figuur 1 zijn bij Turkse en Marokkaanse mannen de percentages gemengde huwelijken voor de eerste en tweede generatie ongeveer gelijk. Bij Turkse en Marokkaanse vrouwen wordt binnen de tweede generatie zelfs minder gemengd getrouwd dan binnen de eerste generatie. De tweede generatie Surinamers en Antillianen/Arubanen huwt meer gemengd dan de eerste generatie. Maar liefst 70 procent van de Antillianen van de tweede generatie trouwde in 2006 met een autochtoon.

Bij Turken en Marokkanen is het percentage huwelijken tussen partners van gelijke herkomst bij beide generaties ongeveer even groot (figuur 2). De tweede generatie sluit in mindere mate een migratiehuwelijk dan de eerste generatie. Van de eerste generatie Marokkaanse mannen trouwt bijvoorbeeld 29 procent met iemand die uit het land van herkomst overkomt; bij de tweede generatie ligt dit aandeel ruim 20 procentpunten lager.

Voor Surinamers en Antillianen/Arubanen is het percentage huwelijken tussen partners van gelijke herkomst lager voor de tweede dan voor de eerste generatie. Bij de tweede generatie Antillianen/Arubanen komen helemaal geen migratiehuwelijken voor en bij de tweede generatie Surinamers gaat het slechts om enkele.

Integratie of regelgeving

De ontwikkeling van het aandeel gemengde huwelijken en het aantal migratiehuwelijken zou-

	Gehuwd met				Totaal (x 1.000)
	autochtone partner	gelijke herkomst	gelijke herkomst	allochtone partner van andere herkomst	
		geen migratie	wel migratie		
	%				abs.=100%
Turkije					
man	10	54	27	9	1,5
vrouw	9	60	26	5	1,3
Marokko					
man	11	60	23	6	1,6
vrouw	9	66	17	9	1,4
Suriname					
man	25	49	9	17	1,1
vrouw	37	45	5	14	1,2
Antillen/Aruba					
man	42	35	1	22	0,5
vrouw	48	32	3	17	0,5

een maatstaf kunnen zijn voor de mate van integratie, maar mogelijk ook een gevolg van veranderingen in regelgeving met betrekking tot huwelijksmigratie. Per 1 november 2004 zijn bijvoorbeeld maatregelen van kracht geworden die het lastiger maken om een partner uit het land van herkomst te laten overkomen. Het gaat hierbij om de volgende maatregelen: de minimumleeftijd van mensen die een partner uit het buitenland willen trouwen is verhoogd van 18 naar 21 jaar en de inkomenseis van mensen die met een partner uit het buitenland willen trouwen, is verhoogd van 100 naar 120 procent van het minimumloon.

Uit figuur 3 blijkt dat in de laatste vijf jaar het percentage migratiehuwelijken van Turkse mannen en vrouwen sterk is gedaald. In 2001 sloot nog ruim de helft van de huwende Turkse mannen en vrouwen een migratiehuwelijk. In 2006 was dat een kwart. Het aantal migratiehuwelijken daalde bij de Turken dus flink van ruim 2.000 in 2001 naar ongeveer 750 in 2006. Het aantal gemengde huwelijken van Turkse mannen en vrouwen bleef in deze periode redelijk constant, zo'n 300 huwelijken per jaar, en het aantal huwelijken met iemand uit Nederland van dezelfde herkomstgroep steeg. Door de sterke daling van het aantal migratiehuwelijken nam het totaal aantal huwelijken van Turkse mannen en vrouwen in deze periode af.

De Marokkanen laten een vergelijkbaar beeld zien. Ook hier daalde het aantal migratiehuwelijken sterk. Was het aandeel migratiehuwelijken onder Marokkaanse vrouwen in 2001 nog 50 procent, in 2006 was dat 17 procent. Het aantal huwelijken met iemand uit Nederland van dezelfde herkomst nam in die periode toe.

Ook onder de Surinaamse huwendenden daalde het aantal migratiehuwelijken, maar minder sterk dan bij Turken en Marokkanen.

Foto: Wim de Jonge

De cijfers voor Antilliaanse/Arubaanse mannen en vrouwen zijn in de periode 2001-2006 zeer stabiel. Het aantal huwelijken en dus ook de percentages huwelijken verschillen niet veel van jaar op jaar, zoals blijkt uit figuur 4. In totaal trouwen er jaarlijks ongeveer 500 mannen en 500 vrouwen. Het aandeel migratiehuwelijken is continu heel klein (één à vier procent). Dit hangt samen met het feit dat Antillianen/Arubanen zich veel makkelijker in Nederland kunnen vestigen dan de andere drie herkomstgroepen.

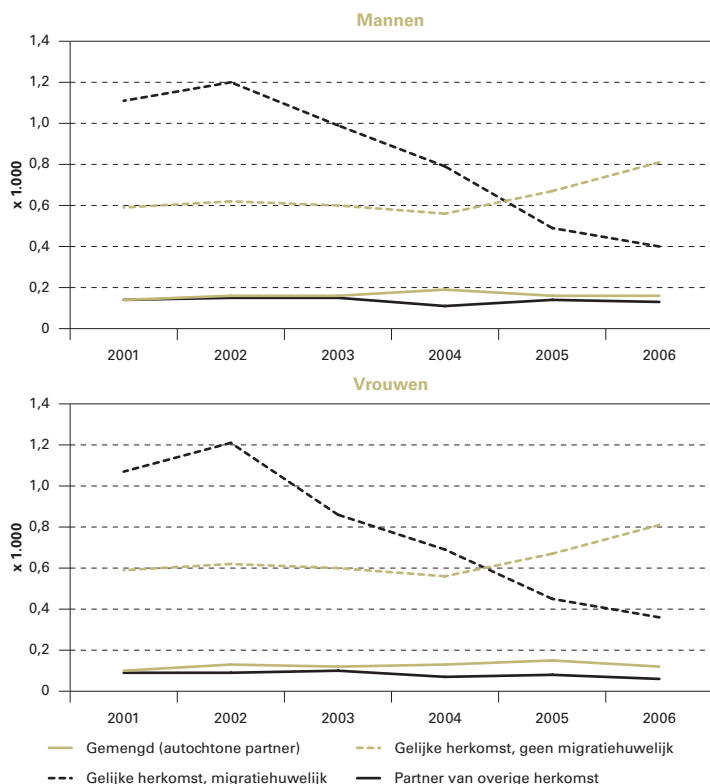
Tot slot

Marokkanen en Turken trouwen meestal met iemand uit dezelfde herkomstgroep, terwijl Surinamers en Antillianen/Arubanen veel meer

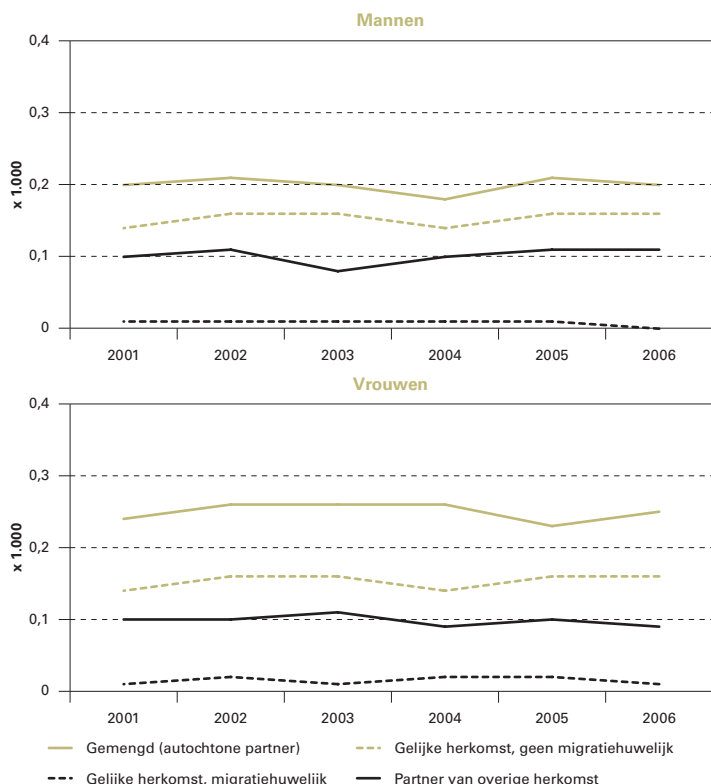

Eind 2005 telde Nederland zo'n 72.000 gepromoveerden, 70 procent mannen en 30 procent vrouwen, maar het aandeel vrouwen neemt snel toe. Van de gepromoveerden jonger dan 35 jaar is bijna de helft vrouw, van de 55-70-jarige gepromoveerden slechts 20 procent. De grootste groep gepromoveerden is 35-45 jaar. Van de mensen die het afgelopen jaar zijn gepromoveerd, was 55 procent ouder dan 30 jaar (CBS).

Figuur 3. Aantal huwende Turkse mannen en vrouwen, 2001-2006

Figuur 4. Aantal huwende Antilliaanse/Arubaanse mannen en vrouwen, 2001-2006

Voor het berekenen van huwelijkscijfers wordt gebruik gemaakt van informatie uit de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA). Op basis van de GBA wordt ieder jaar de structuurtelling uitgevoerd. Deze telling bevat een groot aantal gegevens van alle personen die op 1 januari van een bepaald jaar in één van de Nederlandse gemeenten staan ingeschreven. Het gaat daarbij onder meer om geboortedatum, land van geboorte, land van geboorte van de ouders en vestigingsdatum. De GBA levert daarnaast veranderingen van standgegevens op die in de loop van het jaar optreden, zoals veranderingen door geboorte, huwelijk en echtscheiding. Met behulp van deze stroomgegevens vervaardigt het CBS onder andere jaarlijks een huwelijksbestand, dat wordt gebruikt om de huwelijksstatistiek te maken.

Op basis van de huwelijksstatistiek aangevuld met gegevens van de structuurtelling zijn cijfers over het aantal gemengde huwelijken en het aantal huwelijken tussen allochtonen van gelijke herkomst berekend. Onder gemengde huwelijken worden huwelijken met een autochtoon verstaan. Bij huwelijken tussen mensen van gelijke herkomst worden migratiehuwelijken onderscheiden. Het gaat hierbij om huwelijken waarbij de partner van een in Nederland wonende persoon speciaal voor het huwelijk naar Nederland immigrereert. Een huwelijk waarbij een van de partners zich vóór en de andere partner zich in of na het trouwjaar in Nederland heeft gevestigd, wordt als een migratiehuwelijk beschouwd.

gemengd huwen. Bij Antillianen/Arubanen is nauwelijks sprake van migratiehuwelijken in tegenstelling tot de overige drie groepen. Het aantal migratiehuwelijken neemt sinds 2003 af,

vooral bij Turken en Marokkanen. Het lijkt erop dat er in plaats van migratiehuwelijken meer huwelijken worden gesloten met iemand uit Nederland van dezelfde herkomstgroep. Het aantal gemengde huwelijken nam in de periode 2001-2006 niet toe.

De daling van het aantal migratiehuwelijken is mogelijk een gevolg van de maatregelen die in 2004 zijn ingevoerd en die strengere eisen stellen aan dergelijke huwelijken. Ook andere factoren zullen een rol spelen, zoals integratie, veranderende samenstelling van de allochtone bevolking naar generatie en de toename van ongehuwd samenwonen.

LITERATUUR

- Huis, L.T. van (2007), Partnerkeuze van allochtonen. *Bevolkingstrends* 55(4), pp. 25-31.
- Nicolaas, H. (2007), Bevolkingsprognose 2006-2050: veronderstellingen over immigratie. *Bevolkingstrends* 55(1), pp. 57-64.

Drs. L.T. van Huis, CBS. E-mail: MHUS@cbs.nl

Wereld tot 2050 steeds grijzer

GIJS BEETS

Grote verschuivingen per regio en per land

Nederland vergrijst, Europa vergrijst, de hele mensheid vergrijst. Bijna alle landen vergrijzen, maar niet allemaal in dezelfde mate en in hetzelfde tempo. Op dit moment is Japan het meest en Niger het minst vergrijsde land. In Japan maken de autoriteiten zich zorgen over hoe ze nu en straks de ouderen moeten onderhouden, in Niger over hoe ze het grote aantal kinderen een menswaardig bestaan kunnen bieden. Volgens een zojuist verschenen VN-rapport is Macau tegen 2050 het meest vergrijsde land, Liberia en Niger het minst. Later deze eeuw wordt Europa als eerste weer wat 'groener'.

Tabel 1. Aantal landen naar categorieën van de vergrijzingsindex (N=192)

Vergrijzingsindex	2007	2025	2050
0-25	96	57	18
25-50	33	35	25
50-100	26	40	31
100-200	36	41	75
200-300	1	19	33
300+			10

Bron: Verenigde Naties (2007).

Tabel 2. Aantal personen naar leeftijd, wereld

	2007	2025	2050
	x miljoen		
0-14	1.823	1.909	1.833
15-59	4.088	4.803	5.275
60+	705	1.193	1.968
Totaal	6.616	7.905	9.076
Mannen 60+	318	546	902
Vrouwen 60+	387	648	1.067

Bron: Verenigde Naties (2007).

Onlangs publiceerde de Verenigde Naties een nieuw rapport over de vergrijzing. Tijdens de World Assembly on Ageing (in april 2002 in Madrid) was een 'plan of action' aangenomen met de afspraak om iedere vijf jaar zo'n rapport te maken. In 2007 was het dus weer zover. Het rapport behandelt de veranderende leeftijdsstructuren van de bevolking van alle landen en de consequenties daarvan. De VN omschrijft vergrijzing als 'unprecedented', 'pervasive', 'profound' en 'enduring'. Bovendien wordt het woord 'irreversible' in de mond genomen, en wordt gemeld dat in het midden van deze eeuw de ontwikkelingslanden het stadium van vergrijzing zullen bereiken dat de ontwikkelde wereld nu kent. Dat betekent dus dat vergrijzing daar veel sneller zal verlopen dan wij hier hebben meegemaakt of zullen meemaken, en dat de sociaal-economische ontwikkelingen in die landen zich in hoger tempo zullen moeten aanpassen. Nu al woont 60 procent van alle 60-plussers in ontwikkelingslanden en dat gaat naar circa 80 procent.

Dalende vruchtbaarheidscijfers, stijgende levensverwachting

Vergrijzing is vooral een gevolg van dalende vruchtbaarheidscijfers en tegenwoordig dalen

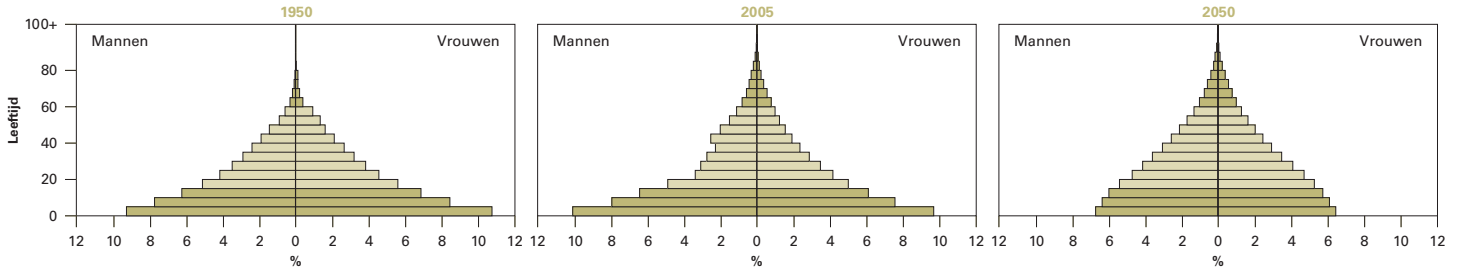
die ook in Afrika. Een bijkomende oorzaak is dat de levensverwachting vrijwel overal stijgt zodat het aantal ouderen groeit. Migratie heeft slechts bij uitzondering enig effect op de vergrijzing en dan vooral in heel kleine landen met relatief veel migratieverkeer (bijvoorbeeld Luxemburg). Economisch gezien betekent een veranderende leeftijdsopbouw dat onderwijs, arbeidsmarkten, productie en consumptie, economische groei, investerings- en spaargedrag, pensioenen, belastingen, en sociale zekerheid de nodige veranderingen zullen ondergaan. In de sociale sfeer kan men denken aan de samenstelling van gezinnen en huishoudens, de woningmarkt, verhuis- en migratiegedrag, sociale netwerken en gezondheidszorg. Verder worden aanzienlijke veranderingen verwacht in solidariteit tussen en binnen generaties.

Vergrijzingsindex

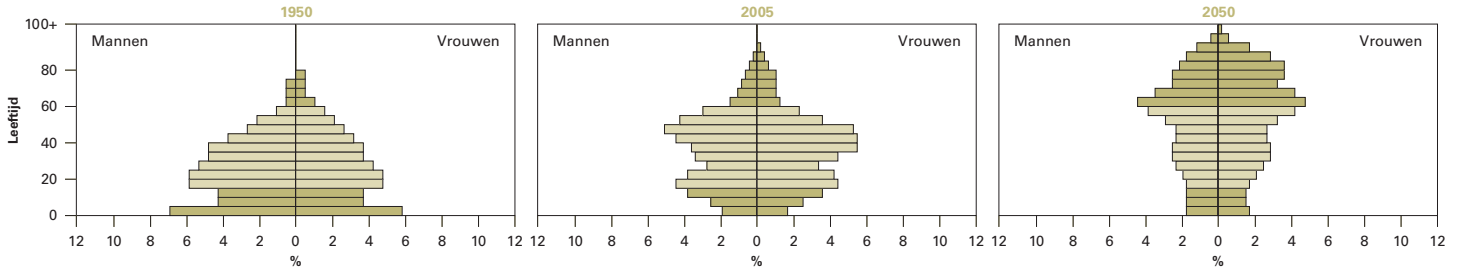
Om het vergrijzingsproces in beeld te brengen wordt vaak vooral gekeken naar het percentage 65-plussers in een bevolking. Wereldwijd ligt dat nu op 8 procent (14 procent in Nederland), tegen 2050 is dat verdubbeld naar 16 procent (25 procent in Nederland).

Percentages ouderen stijgen of dalen al naar ge-

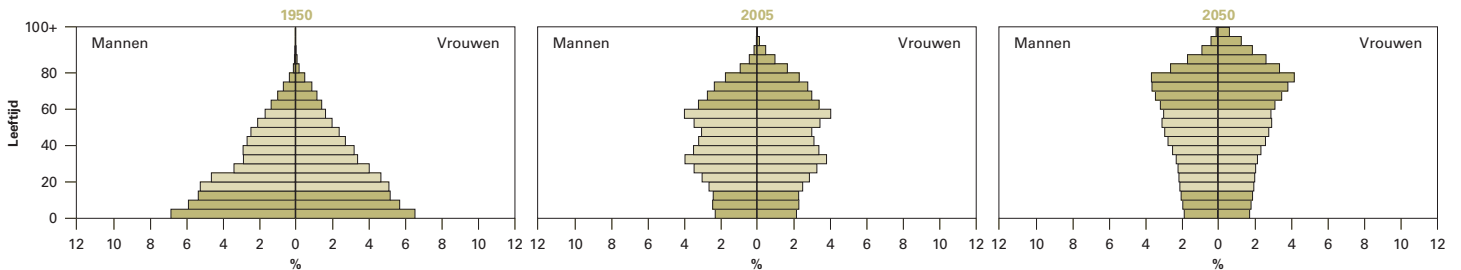
Niger, nu en straks minst vergrijsd

Macau (speciale administratieve regio in de Volksrepubliek China), straks meest vergrijsd

Japan, nu meest vergrijsd

lang de aantallen 0-19-jarigen, 20-64-jarigen en 65-plussers veranderen. Vergrijzing is dus niet zonder meer synoniem met ontgroening en kan tijdelijk zelfs samengaan met vergroening. Naast percentages ouderen berekent de VN tegenwoordig ook de zogenoemde 'ageing index', een vergrijzingsindex die het aantal ouderen uitdrukt per 100 jongeren. Anders dan met de demografische druk (afhankelijkheidsgraad), waarbij de (afhankelijke) ouderen en de jongeren worden gerelateerd aan de midden-groep die wordt geacht economisch actief te zijn, brengt de VN-vergrijzingsindex dus de verhouding tussen de twee uitersten in beeld. Omdat vergrijzing in de meeste landen nog gepaard gaat met ontgroening geeft de verhouding tussen die twee uitersten duidelijker aan met welke snelheid de aantallen jongeren en ouderen veranderen. Beleidsmakers kunnen daar hun voordeel mee doen. De VN-index wordt gedefinieerd als het aantal 60-plussers per 100 0-14-jarigen omdat sommige landen nog niet eens zo heel veel 60-plussers kennen en jongeren vaak al vanaf 15 jaar tot de beroepsbevolking worden gerekend. In de ontwikkelde wereld had een afbakening 0-19 en 65-plus meer voor de hand gelegen.

De VN heeft gedetailleerde gegevens van alle landen met meer dan 100.000 inwoners. Van deze 192 landen zijn er momenteel 37 'grijs', dat wil zeggen hun vergrijzingsindex is 100 of meer. Tegen 2025 zijn dat er volgens de VN 60, en in 2050 zelfs 118. Meer dan de helft van de landen is dan dus grijs (zie tabel 1). Absoluut gezien neemt het aantal 60-plussers sterk toe. In 2050 zullen er bijna driemaal zoveel zijn als nu. Het

Tabel 3. Vergrijzingsindex naar regio, 2007 en 2050

Regio's	Vergrijzings-index	% van de bevolking		Mediane leeftijd
		0-14	60+	
2007				
Wereld	38,7	27,6	10,7	28,1
Meer ontwikkelde regio's	124,2	16,7	20,7	38,6
Minder ontwikkelde regio's	28,0	30,0	8,4	25,6
Minst ontwikkelde regio's	12,4	41,3	5,1	18,9
Afrika	12,9	41,1	5,3	18,9
Azië	35,8	27,0	9,6	27,7
Europa	136,2	15,5	21,1	39,0
Latijns Amerika/Caraïbisch Gebied	31,3	29,2	9,1	25,9
Noord-Amerika	86,1	20,1	17,3	36,3
Oceanië	59,7	24,2	14,4	32,3
Oost-Europa	123,4	14,9	18,3	37,5
Noord-Europa	124,3	17,5	21,7	38,9
Zuid-Europa	155,6	14,9	23,2	39,8
West-Europa	147,3	15,9	23,4	40,7
2050				
Wereld	107,4	20,2	21,7	37,8
Meer ontwikkelde regio's	206,8	15,6	32,4	45,5
Minder ontwikkelde regio's	95,7	20,9	20,0	36,6
Minst ontwikkelde regio's	34,1	28,9	9,9	27,3
Afrika	34,7	28,7	10,0	27,4
Azië	129,1	18,3	23,6	39,9
Europa	229,7	15,0	34,5	47,1
Latijns Amerika/Caraïbisch Gebied	133,4	18,1	24,1	39,9
Noord-Amerika	157,6	17,1	27,0	41,5
Oceanië	139,0	18,0	25,0	40,5
Oost-Europa	230,6	14,9	34,5	47,2
Noord-Europa	187,0	16,2	30,2	43,7
Zuid-Europa	276,3	14,0	38,6	50,1
West-Europa	222,5	15,2	33,9	46,6

Bron: Verenigde Naties (2007).

In 2006 woonden ruim 111.000 Nederlanders in België, drie keer zoveel als andersom. Het aantal is de laatste 15 jaar verdubbeld. Belangrijke motieven waren de beschikbaarheid van goedkopere woningen en relativering. De meesten vestigden zich in de grensstreek. Daarnaast zoeken Nederlanders de aantrekkelijke, rustige Ardennen en Duitstalige Oostkantons op en telt Brussel relatief veel Nederlanders. In 2006 woonden 36.000 Belgen in Nederland, van wie ook nu de meesten in de grensstreek. Alleenstaande Belgen trekken meer naar de (studenten)steden. Belangrijke motieven om naar Nederland te komen waren werk of studie en een Nederlandse partner (CBS).

aantal mannen van 60 jaar en ouder stijgt iets sneller dan het aantal vrouwen. Het aantal 0-14-jarigen blijft nagenoeg gelijk, het aantal 15-59-jarigen stijgt ook, zij het met 'slechts' een factor 1,3 (tabel 2).

Europa blijft het meest vergrijsde continent met een vergrijzingsindex van 136,2. Zuid- en West-Europa zijn meer vergrijsd dan Noord- en Oost-Europa (tabel 3). Geen van de andere regio's heeft momenteel een index boven de 100 maar het noorden van Amerika komt met 86 in de buurt. Australië en Nieuw-Zeeland hebben samen 93 en ook het oosten van Azië komt met 65 relatief hoog uit. Tegen 2050 zullen de verhoudingen anders zijn. In geen enkele regio is de index dan gedaald. Europa staat nog steeds nummer één, maar de andere regio's komen snel dichterbij.

Afzonderlijke landen: stijgers en dalers

Op dit moment is Japan het meest vergrijsde land ter wereld (zie leeftijdspyramides pag. 5). De top-tien meest vergrijsde landen bestaat verder uit Italië, Duitsland, Bulgarije, Griekenland, Letland, Oostenrijk, Slovenië, Tsjechië en Kroatië (tabel 4). Van de 27 EU-landen hebben 24 een index van meer dan 100; alleen Luxemburg, Cyprus en Ierland zijn nog 'relatief groen'. De 'groenste' landen liggen in Afrika en op het Arabische schiereiland. Niger is het minst vergrijsd. Tegen 2025 zal Italië Japan van de eerste plaats hebben verdrongen. Na Japan volgen dan Slovenië als nummer drie, Hongkong, Macau, Duitsland, Oostenrijk, Singapore, Bulgarije en Griekenland. Slovenië zal dus zijn opgeklommen, Duitsland zal iets zijn gezakt, Letland, Tsjechië en Kroatië zijn uit de top-tien verdwenen. Nieuwkomers zijn Hongkong, Macau en Singapore.

Tegen 2050 is de top-tien opnieuw anders samengesteld. Nummer één is dan Macau, gevolgd door Zuid-Korea, Martinique, Slovenië, Italië, Hongkong, Japan, Slowakije, Singapore en Bulgarije. Dat zijn tegelijkertijd ook de landen die dan driemaal zoveel ouderen als jongeren herbergen. Er zullen halverwege deze eeuw nog 74 landen zijn met een index beneden de 100. Veel van die landen liggen in Afrika, enkele in Midden/Zuid-Amerika en Azië. De meeste landen rond de Middellandse Zee hebben tegen die tijd ook een index boven de 100 (bijvoorbeeld Marokko: 114; Turkije: 126). Een land als China zal dan bijna 200 ouderen per 100 jongeren tellen en India, tegen die tijd het land met de grootste bevolkingsomvang, 113 per 100.

Later deze eeuw zal de vergrijzing over zijn hoogtepunt heen zijn en gaan dalen. De VN-publicatie geeft daarvoor nog geen concrete land-specifieke vooruitberekeningen, maar laat wel zien dat de vergrijzingsindex in Duitsland en Zwitserland naar verwachting al tussen 2025 en 2050 gaat dalen. De EU-lidstaten België, Denemarken, Finland, Italië, Luxemburg, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden, alsmede Canada, Japan, Noorwegen en de Verenigde Staten laten dan nog slechts een zeer geringe stijging zien. Het ziet er echter niet naar uit dat de index in die landen weer snel onder de 100 zal uitkomen. De wereld van morgen zal onherroepelijk grijzer zijn en blijven dan die van vandaag maar de vergrijzing zal een top kennen waarna weer enige vergroening optreedt, en ook dat proces zal per land niveau- en tempoverschillen laten zien.

LITERATUUR:

- Verenigde Naties (2007), World Population Ageing 2007. ST/ESA/SER.A/260. New York: VN, 517 pp. (zie ook: <http://www.un.org/esa/population/publications/WPA2007/wpp2007.htm>)

Drs. G.C.N. Beets, NIDI. E-mail: beets@nidi.nl

Tabel 4. De 50 meest vergrijsde landen in 2007; vergrijzingsindex per land, 2007, 2025 en 2050

	2007		2025		2050	
	index	rank	index	rank	index	rank
Japan	201,0	1	282,6	2	310,2	7
Italië	189,8	2	288,5	1	315,0	5
Duitsland	182,3	3	236,0	6	235,0	31
Bulgarije	172,5	4	228,7	9	301,0	10
Griekenland	166,0	5	223,1	10	269,2	19
Letland	164,4	6	198,5	20	277,5	17
Oostenrijk	156,1	7	233,9	7	274,4	18
Slovenië	155,9	8	250,2	3	317,0	4
Tsjechië	150,7	9	222,7	11	298,0	11
Kroatië	150,0	10	210,7	14	246,9	28
Oekraïne	149,5	11	205,0	17	294,1	12
Spanje	149,2	12	212,4	13	278,0	16
Estland	148,3	13	164,6	38	212,8	36
Portugal	144,3	14	209,0	16	252,6	25
Zwitserland	142,9	15	218,6	12	217,4	34
Zweden	142,8	16	165,8	36	191,8	47
Hongarije	140,1	17	201,6	18	264,0	21
België	139,2	18	198,2	21	218,5	33
Litouwen	134,3	19	189,4	25	287,6	13
Finland	134,3	20	190,9	24	212,5	39
Roemenië	130,3	21	177,2	32	280,8	15
Wit Rusland	126,9	22	177,4	31	250,6	26
Kanaaleilanden	126,3	23	184,8	28	187,6	50
Bosnië en Herzegovina	125,5	24	201,3	19	260,1	23
Verenigd Koninkrijk	124,7	25	156,7	40	179,1	57
Frankrijk	121,1	26	176,2	33	209,7	40
Malta	119,9	27	184,9	26	239,4	30
Denemarken	117,9	28	162,6	39	169,0	61
Hongkong, SAR China	116,1	29	249,0	4	311,3	6
Russische Federatie	114,0	30	153,6	42	187,5	51
Nederland	112,6	31	184,9	27	200,9	43
Polen	112,3	32	191,6	23	285,2	14
Canada	110,3	33	182,3	29	202,4	42
Noorwegen	108,0	34	155,6	41	183,7	55
Slowakije	106,1	35	192,0	22	304,8	8
Servië en Montenegro	105,4	36	145,5	45	197,9	44
Georgië	101,2	37	168,3	35	259,4	24
Luxemburg	98,6	38	135,1	51	164,6	65
Australië	95,0	39	142,4	46	184,8	54
Cyprus	91,8	40	136,5	49	187,3	52
Cuba	87,4	41	172,7	34	248,1	27
Macedonië	85,5	42	139,0	48	212,8	37
Martinique	84,3	43	180,2	30	319,2	3
Nieuw Zeeland	84,0	44	142,0	47	187,1	53
VS	83,9	45	127,5	55	153,2	75
Zuid-Korea	83,4	46	210,2	15	343,7	2
Moldavië	81,6	47	147,8	44	261,0	22
Puerto Rico	81,1	48	120,0	57	175,3	59
Macau, SAR China	79,7	49	242,8	5	375,3	1
Virgin Islands	79,5	50	149,8	43	220,9	32

Bron: Verenigde Naties, (2007).

Reconstructie oorlogsterfte

JOOP GARSSSEN EN JAN JAAP HARTS

Andere kijk, zelfde cijfers

Een reconstructie van het sterfteverloop in de Tweede Wereldoorlog heeft verwarring gewekt over het aantal Nederlandse oorlogsslachtoffers. Het betreffende artikel in Demos ging over de wijze waarop (vooral) gedeporteerde Joden in de bevolkingsboekhouding werden geregistreerd, namelijk als migranten en niet als sterfgevallen. Daarbij werden eerdere CBS-cijfers en schattingen genoemd: het aantal directe oorlogsslachtoffers bedraagt 210.000, terwijl daarnaast nog sprake is van 70.000 gevallen van oversterfte door oorzaken in verband met de oorlogsomstandigheden. De pers trok abusievelijk de conclusie dat de Joodse oorlogsslachtoffers door het CBS zouden zijn vergeten. Hoe groot is nu eigenlijk het aantal oorlogsslachtoffers?

In het artikel 'Reconstructie sterfteverloop Tweede Wereldoorlog' in Demos van september 2007 geven twee geografen een kijk op de bevolkingsontwikkeling in de oorlog die (naar eigen zeggen) anders is dan de officiële statistieken weergeven (Harts en Broekhuis, 2007). De auteurs stellen dat 'het werkelijke sterfteverloop in de oorlogsjaren is versluierd' doordat de regels van de bevolkingsboekhouding strikt werden toegepast en de deportaties vanuit Nederland als migratie werden geregistreerd. Dit betekent echter niet dat er een misverstand bestaat over het aantal oorlogsslachtoffers. Vele publicaties over de sterfte tijdens de oorlog, die niet alle door Harts en Broekhuis worden genoemd, komen op vergelijkbare cijfers uit. In de 'officiële statistieken' blijkt dat het aantal oorlogsslachtoffers circa 210.000 bedraagt. In dit getal zijn de 104.000 Joodse slachtoffers begrepen. Daarnaast zijn ongeveer 70.000 mensen overleden door oorzaken die samenhangen met de oorlogsomstandigheden.

Naar aanleiding van het artikel van Harts en Broekhuis meldden de landelijke dagbladen waaronder het NRC Handelsblad, dat 'het sterftecijfer tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland moet worden bijgesteld van 210.000 naar 280.000. Veel van de joden die gedeporteerd zijn, werden na 1945 door het CBS als 'emigranten' in de boeken opgenomen' (NRC, 2007). In het bericht is het onderscheid tussen oorlogsslachtoffers en sterfte tijdens de oorlogsperiode verdwenen, en worden twee verkeerde conclusies getrokken: het werkelijke aantal oorlogsslachtoffers zou door het CBS te laag zijn vastgesteld, en het 'ontbrekende' aantal zou gedeporteerde Joden betreffen.

Deze misverstanden lijken vooral een gevolg van een persbericht van het ANP. In de aanhef daarvan stond dat er niet 210.000 maar 280.000 slachtoffers waren gevallen, en in de volgende alinea dat de onderzoekers 'ontdekten dat gedeporteerden alleen te boek stonden als geëmigreerden' (ANP, 8 oktober 2007).

Schatting aantal oorlogsslachtoffers

De rekensom lijkt eenvoudig. Zouden tijdens de oorlog dezelfde sterftecijfers hebben gegolden als kort vóór en na de oorlog, dan waren er in de zesjaars-periode 1940-1945 ongeveer 140.000 minder sterfgevallen in de statistiek geregistreerd. Voeg daarbij de 104.000 niet teruggekeerde gedeporteerde Joden en 39.000 ver-

Tabel 1. Oorlogsverliezen 1940-1945

1	Koninklijke Landmacht ¹⁾	3.900
2	Koninklijke Marine ²⁾	2.600
3	Zeelieden ter koopvaardij ³⁾	1.350
4	Executies en standrecht	2.800
5	Concentratiekampen in Nederland	2.500
6	Burgers ten gevolge van oorlogshandelingen in Nederland	20.400
7	Honger en ontberingen in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht in 1945	16.000
8	Krijgsgevangenen in Duitsland	250
9	Joden in Duitsland	104.000
10	Politieke gevangenen in Duitsland	18.000
11	Tewerkgestelden in Duitsland	27.000
12	Vrijwilligers in Duitse krijgsmacht	3.700
13	Vermisten in Duitsland (geschat aantal overledenen) ⁴⁾	7.500
	Totaal oorlogsverliezen ⁵⁾	210.000

1) Met inbegrip van de 1.700 man geraamde verliezen der Binnenlandse Strijdkrachten, die ingevolge het Koninklijk Besluit van 5 september 1944 E, 62 van 5 september 1944 tot en met 8 augustus worden beschouwd als militairen in de zin der wet en geacht worden te behoren tot de Koninklijke Landmacht.

2) Met inbegrip van de officieren en manschappen van het Nederlandse personeel der Koninklijke Marine, omgekomen ten oosten van Suez.

3) Niet inbegrepen de ± 1.650 zeelieden van buitenlandse nationaliteit omgekomen bij scheepsrampen van de Nederlandse Koopvaardijvloot (± 500 Chinezen, ± 250 Brits-Indiërs, ± 250 Lascaren).

4) Het aantal vermisten in Duitsland (exclusief Joden), geregistreerd bij het Nederlandse Rode Kruis, bedroeg op 1 juli 1948 7.900.

5) Van de oorlogsverliezen ten getale van 210.000 zijn ± 67.000 in de Nederlandse statistiek verantwoord als overleden; ± 143.000 zijn ambtshalve of als vertrokken naar het buitenland afgevoerd van de bevolkingsregisters. Onder deze 143.000 personen bevinden zich ± 104.000 Joden, die direct bij deportatie naar Duitsland van de bevolkingsregisters zijn afgevoerd en in Duitsland zijn omgekomen en ± 39.000 overledenen, die bij de reconstructie van de bevolkingsregisters na de bevrijding niet in Nederland werden aangetroffen en wier afvoering van de bevolkingsregisters reeds had plaatsgevonden, toen het bericht van hun overlijden of vermoedelijk overlijden, de Nederlandse autoriteiten bereikte.

Bron: CBS (1948).

misten (administratief uit de bevolkingsregisters afgevoerd, zie noot 5 in tabel 1), en het totaal aantal sterfgevallen komt uit op circa 280.000. Niet al deze sterfgevallen zijn echter oorlogsslachtoffers. De berekening die het CBS al kort na de oorlog publiceerde, maakt een in dit opzicht belangrijk onderscheid: 'Zou het sterftecijfer in de periode 1940-1945 [gelijk zijn geweest aan dat kort voor en na de oorlog], dan zouden 468 000 personen zijn overleden. Het werkelijke aantal overledenen in deze jaren is 747 000. In deze 6 jaars-periode zijn derhalve in totaal ± 280 000 personen meer overleden, onder wie 210 000 directe oorlogsslachtoffers' (CBS, 1948). Het CBS onderscheidde in zijn schatting dus directe oorlogsslachtoffers (weergegeven in tabel 1, de tabel die ook door Harts en Broekhuis wordt getoond) en overige sterfgevallen in de periode 1940-1945. Het begrip 'directe oorlogsslachtoffer' correspondeert met de personen zoals bedoeld in de Wet uitkeringen burger-oorlogsslachtoffers 1940-1945 (Wubo, 10 maart 1984). Het betreft

demodata

Sinds 1998 nam het aantal stiefgezinnen in Nederland met bijna 35.000 toe, tot 149.000 in 2007. Het aantal eenoudergezinnen steeg in die periode tot 459.000 en het aantal 'traditionele' twee-oudergezinnen daalde tot 1,9 miljoen. Van alle Nederlandse stellen met kinderen vormde zeven procent in 2007 een stiefgezin. Deze stiefgezinnen telden 282.000 kinderen. In ruim 80 procent van de stiefgezinnen komen alle stiefkinderen uit een eerdere relatie van de moeder, in bijna 15 procent uit een eerdere relatie van de vader en in nog geen vijf procent komen kinderen voor uit eerdere relaties van de vader en de moeder. In ongeveer een derde van alle stiefgezinnen hebben de ouders ook gezamenlijke kinderen (CBS).

mensen die psychisch en/of lichamelijk letsel hebben opgelopen door onder meer krijgsverrichtingen en vrijheidsberoving.

De 'indirecte extra sterfte' of *overige sterfgevallen* zijn door Keilman et al. (1985) toegeschreven aan tyfus, difterie, dysenterie, (long)tuberculose, diarree en enteritis (vooral bij zuigelingen), andere ziekten van de spijsverteringsorganen en longontsteking (zie voor de achtergronden ook CBS, 1955). Hoewel enkele strenge winters hieraan een bijdrage leverden, zullen de meeste van deze gevallen hebben samengehangen met de oorlogsomstandigheden. Minder en slechtere voeding, honderdduizenden evacuatie, uithuisplaatsingen en dergelijke zullen indirect hun tol hebben geëist.

Emigratie of sterfte?

Personen die volgens de geldende regels van het Besluit bevolkingsboekhouding werden geregistreerd als 'vertrokken naar het buitenland, of onbekend waarheen', zijn wel degelijk geteld als oorlogsslachtoffers. Of het al dan niet terecht is om deze personen te beschouwen als emigranten is een discussie die geheel los staat van de berekening van het aantal oorlogsslachtoffers.

Harts en Broekhuis suggereren dat het meer in overeenstemming met de werkelijkheid zou zijn geweest om deze migranten aan te merken als sterfgevallen. Personen die buiten Nederland overlijden terwijl ze in het bevolkingsregister zijn ingeschreven (zoals militairen op een buitenlandse missie en Nederlanders op reis), worden meegeteld in de Nederlandse sterftestatistiek. Voor de Joodse gedeporteerden zou dezelfde redenering kunnen worden toegepast. Het omgekeerde geldt voor personen die in het buitenland overlijden terwijl ze niet meer in het bevolkingsregister zijn ingeschreven. Zij worden conform het Besluit bevolkingsboekhouding niet meegeteld in de Nederlandse sterftestatistiek. Deze regel is op de Joodse gedeporteerden van toepassing verklaard. De (naar Westerbork) afgevoerde Joodse bevolking werd na 11 december 1942 uitgeschreven uit het bevolkingsregister en hun sterfte werd daarom niet in de Nederlandse sterftestatistiek opgenomen. Dit leidde tot de registratie van sterfgevallen en emigratie zoals samengevat in de tabellen over de loop van de bevolking (geboorte, sterfte, immigratie en emigratie; zie tabel 2).

Moet er iets worden aangepast?

Harts en Broekhuis schrijven dat er 'wat valt af te dingen op de keuze om de omgekomen gedeporteerden als emigranten aan te merken en niet als sterfgevallen. Deze mensen werden onder dwang naar de vernietigingskampen in het buitenland gedeporteerd en daar voor het grootste deel direct in de gaskamers omgebracht'. Hun standpunt is begrijpelijk, omdat emigratie doorgaans wordt geassocieerd met mensen die in het buitenland een betere toekomst zoeken. Het is inderdaad moeilijk uit te leggen dat 'emigratie' als demografisch begrip een neutrale betekenis heeft, die niets meer of

minder behelst dan het feit dat de betreffende persoon (bij leven) is uitgeschreven uit het bevolkingsregister.

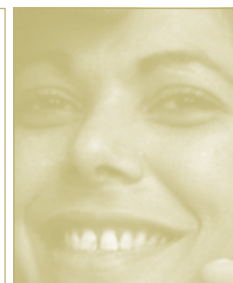
In eerdere publicaties van het CBS is bij de sterfteaantallen vermeld: 'Voor de periode 1940-1945 exclusief de sterfgevallen van ca. 104 duizend Joden en ca. 39 duizend gedeporteerde politieke gevangenen, tewerkgestelden en militairen in Duitse krijgsdienst' (CBS, 1948, 1994).

In hun artikel reconstrueren Harts en Broekhuis op grond van bepaalde aannamen hoe het sterfteverloop is geweest inclusief Joodse slachtoffers en vermisten. Het artikel vormt geen pleidooi om de statistiek te veranderen, alleen al omdat daarvoor teveel onzekerheden bestaan. De recente verwarring rond het aantal oorlogsslachtoffers wijst echter wel op de noodzaak om de toelichtingen bij de migratie- en sterftecijfers voor de periode 1940-1945 explicieter in de tabellen, in het bijzonder op *Statline*, op te nemen. De in dit artikel genoemde literatuur blijkt immers niet bij iedereen bekend te zijn.

LITERATUUR:

- ANP (2007), Aantal doden Tweede Wereldoorlog fors hoger. Amsterdam: Nederland Nu, 8 oktober 2007; www.nu.nl/algemeen.
- CBS (1948), 'Oorlogsverliezen 1940-1945'. *Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek*, blz. 749. 's-Gravenhage: Belinfante.
- CBS (1955), *Statistiek van de loop der bevolking van Nederland, 1938-1954*. Utrecht: De Haan.
- CBS (1994), *Vijfennegentig jaren statistiek in tijdreeksen 1899-1994*. Den Haag: SDU.
- Harts, J.J. en A. Broekhuis (2007), 'Reconstructie sterfteverloop Tweede Wereldoorlog. Een andere kijk op de officiële statistieken'. *DEMOS* 23(8), pp. 6-8. Den Haag: NIDI.
- Keilman, N.W., F.W.A. van Poppel, N. van Nimwegen et al. (1985), *De demografische situatie in Nederland in en rondom de Tweede Wereldoorlog*. Intern rapport nr. 38. Voorburg: NIDI.
- NRC (2007), 'Veel meer doden in Wereldoorlog', 8 oktober 2007.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	www.nidi.knaw.nl/nl/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

Drs. M.J. Garssen MSc, Centraal Bureau voor de Statistiek. E-mail: JGSN@cbs.nl en **dr. J.J. Harts**, Faculteit Geowetenschappen Universiteit Utrecht. E-mail: j.harts@geo.uu.nl

Tabel 2. Loop van de bevolking, 1935-1950

	Geboorte	Sterfte ¹⁾	Immigratie	Emigratie
	x 1.000			
1935	170	74	34,3	48,4
1936	172	74	32,5	48,3
1937	170	76	33,9	45,5
1938	178	74	33,1	48,2
1939	181	76	50,1	51,0
1940	185	88	19,5	26,4
1941	182	90	10,7	17,3
1942	190	86	8,3	42,7
1943	209	91	8,8	70,7
1944	220	108	5,3	24,4
1945	210	141	29,1	15,7
1946	284	80	107,4	66,8
1947	267	78	54,4	65,9
1948	248	72	46,3	66,5
1949	236	81	36,3	58,2
1950	230	76	70,6	50,7

¹⁾ Voor de periode 1940-1945 exclusief de sterfgevallen van ca. 143.000 personen die uit Nederland zijn weggevoerd of die als militair in Duitse krijgsdienst zijn gegaan.

Bron: CBS, Statline.